

földi viszonylatban is kimagasló mesteri alkotása megérdemli minden nevelő legteljesebb érdeklődését. Tudományos alaposságával és tökéletességével az a ritka előny is párosul, hogy a tudós szerző kiváló stílusza is, aki a legelvontabbnak látszó kérdéseket lendületes előadásának varázsával, az olvasó érdeklődését mindvégig lebilincselve oldja meg. Az iskolásgyermek lelki fejlődését tárgyaló folytatást fokozott érdeklődéssel várjuk.

Szántó Lőrinc.

A mai világ képe. 1. kötet: Szellemi élet. A Királyi Magyar Egyetemi Nyomda kiadványa, Budapest, 1938. (600 oldal.)

A vaskos, díszes kiadású mű szemmeláthatólag nem csupán a mai kornak szól, hanem egy kicsit *Babits Mihály* gondolatát fejezi ki: palackba zárt üzenet kíván lenni a jövőre számára, a mi — talán örökre elsüllyedő — korunkból. Ez a gondolat csendül ki a tíz nagy fejezet mindegyikéből, amely mai szellemi kincsestárunk főértékeit veszi górcső alá. A tíz fejezet egyébként így következik egymás után: *Korunk önvizsgálata* (Kornis Gyulától), *A világnézet* (Halasy-Nagy Józseftől), *A kultúra* (Halasy-Nagy Józseftől), *A vallás* (Schütz Antaltól), *Az erkölcs* (Prohászka Lajostól), *A tudomány* (Somogyi Józseftől), *Az irodalom* (Kállay Miklóstól), *A színház* (Hevesi Sándortól), *A művészet* (Lyka Károlytól) és *A modern zene* (Prahács Margittól). A művészeti részt számos képmelléklet, a zeneit szöveg-közé vett hangjegysorok teszik szemléletessé, illetve könnyen érzékelhetővé.

Ilyenfajta, többszázalapos és nagy elmélyedést kívánó könyvet túlszűfolt és rohanó korszakok embere aligha olvas végig akkor, ha nem találja meg benne rögtön az első lapokon a vérségi kapcsolatokat saját problémáival, gondolataival és érdeklődési körével. Ha viszont — ritka felfedezések örömeivel, — ki tudja olvasni a sorokból saját énjét, meg tudja lelteni a betűhalmazban az élő lelket, akkor olthatatlan szomjúsággal veti magát rá: küzd vele, mint Jákob az Urral és feleletre kényszeríti, feleletet vár és kér mindarra, ami a mai kor zűrzavaros eseményei, eszméi, vajdó lelki és félelmei közepette ki nem mondott kérdésként él a mai ember tudatának mélyén: *milyenek vagyunk, milyen a kor, amelyben élünk és hová vezet a mi nemzedékünk útja?*

Az említett terjedelem és a fejezetek szakképzettséget megkívánó elágazása miatt *részletes* ismertetésbe e helyen nem bocsátkozhatunk, — nem is ennek a folyóiratnak a feladata az. Mégkevésbé adhatunk *brólatot*, hiszen erre a képességet sem érezzük magunkban. Kötelességünknek érezzük azonban az ismertetést a mai nevelői rend számára abban a formában, ami kifejezi a kötet bersőjét, lényegét és ami világot vet az imént felvetett és belőlünk kiszakadó kérdésekre. Amidőn azonban a mai világ szellemi képének kontúrjait e mű alapján (s főleg *Kornis Gyula* és *Halasy-Nagy József* fejezetei nyomán) megkíséreljük e folyóirat olvasói számára is élvezhető formába önteni, ugyanakkor nyomatékosan fel kell hívunk minden komolyabban érdeklődő figyelmét arra, hogy alkalomadtán *olvassa el személyesen is a munkát*: úgy fogja magát érezni, mintha isteni magasságokból tekinthetné át, kristálytisza fényben és messze távlatokat mutató perspektívában mindazt, ami innen letről zavaros és kusza.

Optimizmus nélkül, a filozófus végtelen türelmével és párt nélküiségével végzi Kornis Gyula korunk önvizsgálatát. Int a fogalnak alapos kutatására s arra eszmélünk, hogy egy-egy általános szó-címke mögött (kultúra, erkölcs, liberálizmus, művészet) sokrétű, bonyolult tartalmak rejtőznek, amik aligha vezethetők vissza egyszerű tényezők működésére. Rámutat a legnagyobbknak vélt értékek változó voltára: vallásos lelkület, szépség, egyszerűség után, amelyek a múltban egymást váltották fel, ma az értékrend szer csúcspontjára mindjobban a gazdasági technika kerül. A Ma alatt azt a kort kell mindenben érteni, ami a világháború után köszöntött reánk: ez az esemény gyökeres, forradalmi változásokat hozott a kultúra valamennyi ágában csakúgy, mint az emberiségnek a kultúráról alkotott felfogásában. Ez utóbbiban a pesszimizmus uralkodott el s egyre többen hangoztatják, hogy a nemzetek közötti viszony alaphangját kizárólag az önző, vad és ösztönös érdekek adják meg, az összekötő erők az emberiség szellemében sokkalta csekélyebbek, semmint a szétválasztók. Az eszményi kép, ami a 18. század racionalisztikus optimizmusának tükrében mutatkozott, teljesen eltűnt és helyét a nietzschei „ragadozó állat” foglalta el. Ugy látszik, mintha a világháború utáni idők igazolták volna Vico-nak kétszázéves pesszimizmusát: „A népek, miután a barbárságból a civilizációra fölemelkedtek, újra a barbárságba süllyednek vissza, amely rosszabb az elsőnél.” Kornis szerint a Ma kora megmutatta, hogy a gonosznak a hatalma jóval nagyobb, mintsem hitték korábban, kételkedve kérdi: vajjon van-e a luciferi ember életének magasabbrendű értelme és a mai kor szellemét Spengler „Untergang des Abendlandes” művének apokaliptikus hangulatában gyökereztetni. Megingott a hit, a szellem, tudomány, művészet és jogrend egységében, megbomlott az összhang a külső élet és a belső lélek között s mindez együttvéve olyan nagyfokú sötétlítésre vezetett, amiből a kiutat ma hiába keressük. Kárhozzatja a mai társadalom munkaszervező technikáját, mert ez vezetett az embernek lélektelen, személytelen, pusztán mennyiségszámba menő tárgyvá változásához. Munkánkat elvégezzük, mert a gyomor és hideg kényszerít erre, de nem leljük örömlünket teljesítményeinkben: tudjuk, hogy mindenki helyettesíthető és senki sem pótolhatatlan abban a gépezetben, amely lelkünket zúzza össze és amelyet megállítani még életünk árán sem tudánk. A lelki ernyedtség, melanchólia főoka a falanszter-rendszer laposra esztergályozott munkaszervezése; ez az orosz szovjetvilágban már megvalósult, de a Nyugat is gyors léptekkel közeledik feléje. Itt emel szót Kornis örök ideálunk: az egyéni szabadság érdekében s nyomatékosan utal arra, hogy bensőséges, igazi kultúra csakis szabad egyéniségű emberben található talajra és továbbművelőre. Ettől az egyéni szabadságtól azonban mindjobban távolodik a közösségi életben tobzódó kor s az ellentétek, amelyek fennállanak egyéni szabadság és közösségi igények között, mindjobban kiéleződnek. Az államot az önvédelmi érdek, esetleg imperiálisztikus hajlama világászerte arra kényszeríti, hogy mindent parancs útján, az egyéni szabadság kinyörtelen elközbzásával szervezzon. Merevednek a eszkémák s fogy az egyéni kezdeményezés hajtóereje, lendülete: laposodik a kor és benne a kultúra. A kultúra pusztja jólét-kultúrává satnyul, a tömeguralom pedig — bármely politikai indítékkal kerül is felszínre, — a maga tömegizlését üti rá a kor arculatára.

Esznek tekintetében korunk a nacionalizmust vetette felszínre s ez a nemzetközi kapcsolatok szükségképpen lazulását váltotta ki. Egyéni élet helyett nemzeti közösség, nyugalmi állapot helyett versengés és egymás fölé kerekedés vágya, ebből kifolyólag pedig az a tétel diadalmaskodott, hogy a látszat szerint a nemzeti kultúrák fejlődésének egyik rúgója éppen a hatalmat kiterjesztő háború, vagyis a fejlődés formája a nemzetenkénti küzdelem. Nagy kérdés itt, hogy miként egyeztethető össze a nemzeti kultúrák egyenes fejlődési vonala a világkultúra felsőbb egységével?

Ha az elmúlt század óriási alkotásai mellett szemlélődésre is ráért: erre a mi korunknak ideje nincs. Gyakorlati cselekvések sürgetése és sür-gössége adja a további impulzust a technikai szellem uralomrajutásához. Az élet gyorsuló mozgásba jött, nincs idő tisztázni az alapvető fogalmakat és a korszellem ziláltsága egyre fokozódik. A mi világunk nem a tiszta észnek a birodalma, amely nyugodtan és biztosan irányít, de a pusztá esz-telenségé sem, amely csakis rombolna. Hinni kell abban, — írja *fejezete végén Kornis*, — hogy a világ mai legsúlyosabb szellemi válsága nyomán az ember ismét föl fog emelkedni, vissza fogja nyerni lelki egyensúlyát és a pesszimizmust felváltja a gondolkodóbbak körében az optimizmus tudatossága.

Mit várhatunk az egész szellemi areculat ilyen kóros elváltozása után az egyes vonások rajzolóitól? A süllyedésében is javítani akaró erkölcsi érzék, a térvessztésében is szárnyakat táró és ideálokat mutató vallásos lel-kület, a szépség felé lényege szerint örökké törő művészet, zene és irodalom félelmes ellenfélre talál a *világnézetben*, a mai világ divatos fogal-mában. Itt is zavar uralkodik, amelyből kiutat hasztalanul keres a magasabb eszményeket kereső emberi lélek. Tudomásul kell vennie, hogy minden kap-csolata, ami a külvilággal van, születése, hovatarozása és műveltsége sze-rint egyaránt beállított; egyetemes értékmérő híjján világnézeti harcok pergőtüzébe kerül s tömegjelszavak, tömeghangulatok alapján ítélnék fe-lette. *Beteg korok jellemzője a világnézeti harc* — írja Halasy-Nagy József — s ma ilyen beteg időket élünk.

Esztéikai világnézete volt az antik görögségnek: nem cselekedni akart a világgal, hanem gyönyörködni benne és megérteni. Kutatta a világot, de önmagát kívánta tökéletesíteni s ez az öntökéletesítési vágy adott a görög életnek nyugalmat és derűt, amit ma éppen azért becsülünk benne, mert a mi életünkben ez hiányzik leginkább.

Félt a világtól s nyugtalansága csillapítására a két ősforrásához, az Istenhez akart eljutni a középkori ember. *Világnézete tehát a vallásos em-beré volt*; túl minden tapasztalaton, a valóság okfejtét kutatta. Metafizikát csinált és nem tapasztalati tudományt, a szemét becsukta, hogy Istent annál világosabban láthassa.

„Isten nem érdekel, messze van,“ — mondta *Protagorasszal* a felvilá-gosodás embere és olyan világnézetet alakított ki magában, amely mindent csak a használhatóság szempontjából értékelt. Ennek az embernek a tudo-mánya a technikában csendül ki, a technikában, amely később leigázta és ma már személytelen tárggyá alacsonyította alkotóját. A fejlődésnek ez a harmadik szakasza vezetett el a mai szakadáshoz, de csírája megvolt abban

a pillanatban, amikor az ember az értelme és hito segítségével megérthető lét helyett túlságosan az e-világi oldal felé fordult s szépségkultusz, vagy eszdiicsóítás ürügye alatt elszakad a középkor vallásos eszméitől. Ragyogó dialektikával bizonyítja be *Halasy-Nagy József*, hogy a racionalista világnézet után szükségképpen el kellett következnie a liberál-kapitalizmusnak, aminthogy a mai totalitások felé való törekvés és az ehhez kapcsolódó kollektív és szociális világnézet is természetes folyománya az előző kornak.

A mai világnézet hirdetője és harcosa nem a korábbi idők individualista kutatója, hanem a *tömegember*. Ez tört be Európába a mult század egészségvédelmi intézkedései nyomán létrejött 450 milliós mai lakossággal. Az egész világot átfogó vállalatok, nagy gyárak üzemszisztere és a korunkban annyira divatos tömegmozgalmak ébresztik rá az egyént, hogy élete érdekében az árral kell úsznia: akit a tömeg partra dob, elpusztul. *Ezért a mai ember világnézete át van itatva a közösségi és szociális motívumoktól*; szociális mozgalmat, államot, egyházat kíván s gyűlölet ébred benne, ha csak hallja is ezt a két szót: individualis és szabadság. Nem szabadok a diktátorok sem: a tömeg vezeteti magát velük, de széttépi őket, ha csalódtott bennük. Nem fontos, hogy egyesek mit gondolnak, inkább a „mindenki“ véleménye mérvadó. Korunk egyik legkiválóbb filozófusa, *Ortega (A tömegek lázadása)* vázolja legelevenebben azokat a veszélyeket, amelyek a tömegember testileg mutatósabb, de szellemileg sokkaltá hátrább áll, mint a mult századé. A mult iskolái a tömegeket csak az élet praktikus fogásaira tudták megtanítani, de lelki nevelésük nem sikerült; a tömegember nem lát túl a maga érdekein, a hagyományokat nem tiszteli, ezért kultúrája sincs. Mindenütt fellelhető egyik jellegzetes alakja, „az elégedett fiatalúr“. Ez az élet hercege óhajtat lenni, fiatal erőttől duzzad, de az öregeket semmibe sem veszi; a motorok iránt van fogékonytsága, de az eszmék iránt nem. A kultúrát a fürdőszobában, öngyújtóban és a rádióban látja, de a *szellemel szemben*, amely ezeket a praktikumokat létrehozta, teljesen értetlenül áll; szemtelenül felhasználja e javakat, de maga egy lépéssel előre nem viszi a meglévő kultúrát.

Ennek a világnézetnek a képviselője lényegében öli meg az ember igazi énjét, sőt elpusztítja a háromezeréves európai kultúra értékeit is, mert a kultúra kényes növény: fejlődik, vagy sorvad, de egyhelyben nem áll. A tömegember elől az értékes egyének visszahúzódnak; *Kaysersling* egyenesen a gonosztevőknek az uralomrajutásáról ír. Egyre hangosabban követeli szórakozását; a sport éppúgy elveszti lelkét, mint ahogyan tömegművé silányul az irodalom is, ahol csak a példányszám dönt a siker felett.

Végül szóljunk a mai szellem filozófiájáról: az ú. n. *existenciális filozófiáról*. Itt az ósémény a félelem, a halál félelme s létünkhöz a semmibe hajitottság (*Geworfensein in Nichts*) tartozik. Nem tudjuk, honnan jöttünk, hová megyünk; — a lét határán mindenfelől az üresség, a Semmi mered élénk. S mi a rettegés, az aggodás alakjában éljük meg ezt a Semmit. A mai embert kétfelől a sötétség veszi körül s csak egy keskeny fénysáv hull útjára: a saját öntudatának fénye. Olyan, mint *Dürer* képén a *Lovag*, akit útján a Halál és az Ördög kísértének, de ő mitse törődve velük, halad a cél felé, remélve még a reménytelent is: a diadalt a Halál és az Ördög felett.

Talán ez lesz az új ember, aki el mer indulni ebből az összeomló világból egy új világ felé.

Túlhosszúra nyúlt ez a vázlatos ismertetés is. Mégis úgy érezzük: ennyit a mai világ szellemi áramlatáról mindenkinek tudnia kell ahhoz, hogy ismertellenséggel vegye fel a harcot s megpróbálja kialakítani a jobb jövő örök záloga, a gyermek lelkén keresztül azt a Holnapot, amit a Mult nemes hagyományainak tisztelete és a Jövő célkitűzései egyaránt parancsolólag írnak elő a mai magyar nevelő számára.

Dr. Aldobolyi Nagy Miklós.

Ch. Bühler: Kind und Familie. Untersuchung der Wechselbeziehungen des Kindes mit seiner Familie. (A gyermek és a család kölcsönös vonatkozásainak vizsgálata.) 1938. Jena. G. Fischer (VI+172 lap).

Bühler professzoréknak, a kiváló bécsi pszichológuspárnak, férjénél is nagyobb tudományos hírnévre szert tett női tagja, a Várkonyi Hildebrand szegedi egyetemi tanártól magyarra is lefordított világhírű művében (*Das Seelenleben des Jugendlichen*, 1925.), mely a serdülés jellemző sajátosságait írta le, már nagy sikerrel alkalmazta a naplók felhasználásának módszerét, vagyis a közvetlen források használatát, valamint a fejlődés-lélektani módszert is. Előttünk fekvő könyvében, melyet több szorgalmas női munkatársa közreműködésével adott ki, az adatgyűjtésnek, a teszt-vizsgálatnak hasonló vagy rokon módszerével dolgozik. 1931-ben indította meg a gyűjtést több hónapon át tartó pontos jegyzőkönyv-fölvétellel egyes családok körében a belső eseményekre vonatkozólag. E jegyzőkönyvek lehetővé tették, hogy a gyermek kölcsönös vonatkozásai a családtagokkal, s általában a gyermek életnyilvánulásai a családban a legapróbb részletekig menőleg követhetők, megfigyelhetők és feltárhatók legyenek. Ch. Bühlernek ez a könyve az első kiadvány ebből a gyűjtött anyagból. A megfigyelések 17 család körében folytak le. A sok szó szerinti közléssel, számos táblázattal és grafikonnal kísért rengeteg anyagot, vagyis könyvét a módszeres eljárás bevezető ismertetése után két fő részre osztja. Egyik a szülők és gyermekek kölcsönös viszonyára, a másik a testvérek egymásközi viszonyára vonatkozik. Az előbbi részben a kapcsolatok összes lehetőségeit és kategóriáit osztályozza s bőséges statisztikai adatok és táblázatok igénybe vételével vonja le belőlük a lélektani és pedagógiai tanulságokat, ami főképpen a gyermek néhány fontos életproblémájának (iskola, érdeklődési kör, játék, stb.) megvilágításában nyilvánul. Ugyanezen fő részben 6 családnak életét veszi részletes vizsgálat alá a mindennapi élet számos apró eseménye közben előálló helyzeteknek, szándékoknak megfigyelése, ezekre vonatkozó beszélgetéseknek, nyilatkozatoknak jegyzőkönyvileg megörökített anyaga alapján és a gyermek fejlődésére vonatkozó többféle helyzet-típust állapít meg: 1. A gyermek, mint gyermek, középpontja a család érdeklődésének. 2. A gyermek, mint a nevelés tárgya válik a család érdeklődésének középpontjává. 3. A család társadalmi élete, az együttélés összhangja a családi élet lényege; ez áll az érdeklődés középpontjában, nem a gyermek. 4. A háztartás gépiessége, a külső rend a családi élet középpontja. Végül 5. a családi érdeklődés középpontja az életharc maga, mely esetben a gyermek világának helyére teljes mértékben a felnőtt-